

סיכום סוגיית קופצת

שמעון בן שחר

"אמר אילפא: בהמה ברשות הרבים, ופשטה צוארה ואכלה מעל גבי חברתה - חייבת; מאי טעמא? גבי חברתה כחצר הניזק דמי. לימא מסייע ליה: היתה קופתו מופשלת לאחוריו, ופשטה צוארה ואכלה ממנו - חייבת; כדאמר רבא: בקופצת, הכא נמי בקופצת. והיכא איתמר דרבא? אהא דאמר רבי אושעיא: בהמה ברשות הרבים, הלכה ואכלה - פטורה, עמדה ואכלה - חייבת; מאי שנא הלכה? דאורחיה הוא, עמדה נמי אורחיה הוא! אמר רבא: בקופצת".

ארבעה שלבים בגמרא:

- דברי אילפא + נימוק.
- לימא מסייעא ליה.
- דחיה: בקופצת.
- היכא איתמר דרבא.

שיטת בעל המאור²

(א) בהמה האוכלת מעל גבי חברתה ברשות הרבים חייבת, שגבי חברתה כחצר הניזק דמי. ולזה ניסתה הגמרא להביא ראיה מהמפשיל קופתו (ב) - שגם שם, אם בהמה אכלה מגבו של האדם - תתחייב - כי זה כמו לאכול מחצר הניזק.

הגמרא דוחה את הסייעתא (ג). אי אפשר להביא סיוע לאילפא, כי הברייתא של קופתו מדברת כאשר הבהמה קופצת - וחייבת מדין קרן (משונה), ולא מדין חצר הניזק. ההעמדה של הגמרא בקופצת לא מדברת כלל על דברי אילפא, וגם אילפא מודה שבקופצת תתחייב חצי נזק מדין קרן, ומר אמר חדא ומר אמר חדא, ולא פליגי.

השלב הרביעי (ד) הוא המקום שבו רבא לימד את הדין שבקופצת חייב. ומדובר שקפצה על משהו אחר ולא דוקא על גבי חברתה, וחייבת מדין קרן - ולא פליגי עם אילפא. בעל המאור מסתדר היטב עם מהלך הגמרא³.

1. בבא קמא כ, א.
2. דף ח, א מדפי הרי"ף.
3. כן מציין הרא"ש בסימן ד: "לכאורה משמע כדברי בעל-המאור ז"ל".

המסקנה העולה מדבריו היא - כי יש מצב שברשות הרבים יש גם רשות היחיד. דהיינו, אם בהמה הולכת ברשות הרבים אזי כל מה שמונח עליה נחשב כמונח ברשות היחיד, ואם בהמה תאכל ממנו אזי תתחייב בתשלום נזק שלם, כיוון 'דגבי חברתה כחצר הניזק דמי'.

הנימוק "גבי חברתה כחצר הניזק דמי" - נשאר למסקנה לדעת בעל המאור, ואפשר לומר כי אלו הם דברי אילפא עצמו. ההשלכות המעשיות הם - שאם אתה הולך עם בהמתך ברשות הרבים עליך לשמור עליה היטב שלא תאכל מ"רשות היחיד" הנמצא בתוך רשות הרבים.

לסיכום:

רשות היחיד ברשות הרבים	גבי חברתה כחצר הניזק	הסייעתא	רבי אושעיא	אילפא + סיבת החיוב	
יש רשות היחיד ברשות הרבים	נשאר למסקנה	נדחית	מדין קרן	לא בקופצת מדין רשות היחיד	בעל המאור

שיטת הרי"ף - על פי הסבר הרא"ש

בשלב (ב) הגמרא מביאה סייעתא לאילפא, ומעמידה גם את הסייעתא וגם את דברי אילפא בקופצת. מדוע?

עלינו לברר מה טעם שבקופתו המופשלת לאחוריו וקפצה הבהמה ואכלה חייבת. אם נאמר מדין קרן - לא יתכן, שהרי הגמרא אמרה לפני מספר שורות כי "כיון דאורחיה למיכל ליפתא אורחיה נמי לסרוכיה ולמיסלק". דהיינו, כיון שדרכה לאכול, דרכה גם לטפס ולקפוץ בשביל כך. זוהי דרכה ואין זה משונה. לכן צריך לומר שחייבת מדין חצר הניזק, וגם בדברי אילפא צריך לומר כך, שחייבת מדין חצר הניזק.

אך יוצא לכאורה דבר מוזר בדברי אילפא: אם קופצת - גבי חברתה הוי חצר הניזק, ואם אינה קופצת - גבי חברתה לא הוי חצר הניזק, האם גב חברתה חצר הניזק הוא או לא? האם יש רשות היחיד ברשות הרבים או שמא לא?!

מסביר הרא"ש: "דכל היכא דיכולה בהמה לאכול כדרכה דרך הילוכה בלא קפיצה אין לו לאדם רשות להניח שם פירותיו והוי רשות הרבים ופטורה, אבל היכא דאין יכולה לאכול אלא בקפיצה יש לו רשות להניח פירותיו ומקרי חצר הניזק". זאת אומרת: אם הבהמה קופצת, (והרי דרכה בכך!) - חייבת, כי בעל הפירות הניח שם את רכושו בהיתר והוי חצר הניזק, ואם אכלה כדרכה שלא בקפיצה - פטורה, דהוי רשות הרבים, ולא היה לו לבעל הפירות להניחם שם. אם כן יש באופן עקרוני מושג של "רשות היחיד" ברשות הרבים, אך אין זה דבר קבוע,

אלא תלוי בנסיבות ובמיקום. תוכל לשלח את בהמתך באופן חופשי ברשות הרבים, אך עליך להשמר מדברים לא שגרתיים שבהמתך תעשה.

דין זה של 'קופצת' לרא"ש, הוא דוקא אם אוכלת ממקום שאינה יכולה לאכול בלא קפיצה, ששם היה מותר לבעל הפרות להניח את פירותיו. הרא"ש מסביר את הרי"ף לשיטתו לאורך המסכת - שכל מה שתוכל הבהמה להגיע אליו מרשות הרבים - הרי היא פטורה עליו. זה הכלל: מקום שהבהמה יכולה להגיע, אסור לבעל הפירות להניח פירותיו שם, ואם תאכל מהם - פטורה, ומקום שהבהמה אינה יכולה להגיע באופן נורמלי, מותר לבעל הפירות להניח שם פירותיו ("רשות היחיד"), ואם תאכל מהם - חייבת.

רבי אושעיא (ד) - מדבר שקפצה, וחייב מדין חצר הניזק נזק שלם.

לסיכום:

רשות היחיד ברשות הרבים	גבי חברתה כחצר הניזק	הסייעתא	רבי אושעיא	אילפא + סיבת החיוב	
יש - בתנאים מסוימים בלבד	נשאר - בקופצת בלבד (רק אם אכלה ממקום שאינה יכולה לאכול בלא קפיצה)	נשארת - גם אילפא בקופצת	בקופצת	בקופצת מדין רשות היחיד	רא"ש

שיטת רש"י

רש"י בסוגיא כותב משפט אחד בלבד:

"בקופצת - שקפצה ואכלה על צוארה" שאין דרכה בכך ותולדה דקרוך הוא, וחייבת - חצי נזק קאמר".

עולה מרש"י:

1. קופצת - החיוב מדין קרוך (ולא מדין חצר הניזק).
2. אילפא (פשטה צוארה) - מועמד גם כן בקופצת.

5. כ, א ד"ה בקופצת.

6. בדפוסיים ישנים מובאת גירסה ברש"י: "שקפצה ואכלה על צווארו...", ואם-כן על פי זה הגמרא דוחה את הסייעתא בלבד, ולא מעמידה את אילפא בקופצת. יוצא ששיטת רש"י תהא כשיטת בעל המאור בהסבר הסוגיא ובמסקנות. על פי גירסא זו גם מיושבים היטב דברי רש"י בגמרא "דאילפא ורבי אושעיא איכא ביניהו", ואילו לגירסה שלפנינו - מה שתרצנו אנו מוכרח כלל. כל זה לפי הסבר הפלפולא חריפתא (כפי שיבואר בהמשך). אך ודאי שהרמב"ן, כפי שלמד את בעל-המאור, לא הבין את רש"י כמוהו, ואכן, הוא מקשה על רש"י רק מ'ברחא', ולא את כל הקל וחומר שהקשה על בעל המאור. בסיכום, למדנו את רש"י על פי הגירסא המופיעה בגמרא לפנינו.

דהיינו: כשהגמרא מעמידה בקופצת (ג) היא מעמידה גם את "קופתו" וגם את אילפא, או אז יוצא שכל מה שבהמה חייבת כאשר היא אוכלת על גבי חברתה - הוא כאשר היא קופצת, ומדין קרן, אך אם תאכל כדרכה בלי לקפוץ - משמע שתהיה פטורה לגמרי. וצריך לומר שמה שאמרנו "גבי חברתה כחצר הניזוק דמי" - לא מדברי אילפא הוא, אלא מדברי הגמרא - ונדחה. לרש"י אין מושג רשות היחיד ברשות הרבים. אתה יכול לשלח את בהמתך חופשי ברשות הרבים, וכל מה שתאכל - פטורה (למעט קופצת דהוי קרן). איך יענה רש"י על הגמרא⁷ האומרת שדרכה של בהמה לקפוץ בשביל לאכול, ולא הוי קרן? יש לומר:

1. יש הבדל בין עז לבהמה. עז - אורחיה לקפוץ, בהמה - לא⁸.
  2. מדובר שבהמה יכולה לאכול בלא קפיצה, ובכל זאת קפצה - ולכן הוי משונה. אך אין הכי נמי, אם בלא קפיצה לא יכולה לאכול - הוי אורחיה⁹.
  3. קפצה - כאן מדובר שקפצה כולה ועמדה ממש על גבי חברתה, והוי משונה ביותר¹⁰.
- לסיכום:

רשות היחיד ברשות הרבים	גבי חברתה כחצר הניזוק	הסייעתא	רבי אושעיא	אילפא + סיבת החיוב	
אין	נדחה	נשאר - גם אילפא בקופצת	מדין קרן	בקופצת מדין קרן	רש"י

בשיטת בעל המאור

"מה שפסק בח הרב ז"ל (הרי"ף) לא מסתבר, אלא כל על גבי חברתה חייבת בין שקפצה בין שעמדה והיינו דאילפא, וברשות הרבים בלא גב חברתה חייבת חצי נזק בקופצת והיינו דרבי אושעיא ולא פליגי אהדדי..."¹¹

"בין שקפצה בין שעמדה" - משמע שדינם שוה, ועל פי הסברנו צריך לומר דבקפצה דינה חצי נזק מדין קרן, בעמדה דינה נזק שלם, מדין חצר הניזוק. ואכן כך מסביר הפילפולא חריפתא¹² בדברי בעל המאור.

7. עיין לעיל בשיטת הרי"ף.
8. פני יהושע ד"ה בפירוש רש"י.
9. ים של שלמה סימן יב.
10. ר"י מלוניל ת, ב מדפי הרי"ף.
11. בעל המאור שם.
12. אות ה.

הרמב"ן¹³ מסביר - שיתכן לחלק בין קפצה ממקום למקום, דזה הוי שינוי ואינה משלמת אלא חצי נזק, לבין קופצת לאכול מעל גבי חברתה, דאינה משונה שדרכה בכך, ומשלמת נזק שלם. על פי זה גם מתורצת הקושיא מברחא.

הרמב"ן חולק על שיטת בעל המאור, וסובר "דאיין לחלק בין גב חברתה (שעל זה אמר בעל המאור דהוי אורחיה) למקום אחר גבוה (שעל זה אמר בעל המאור דלא הוי אורחיה), דבכולן דרכה בכך, ואילו היתה קופצת ממקום למקום באמצע רשות הרבים ברחבה אפילו תאמר שהיא משונה - פטורה, דנהי דבאותה קפיצה היא משונה, מכל מקום כיון שהפירות מונחים באמצע רחבה ובלא קפיצה מטיא להו, ובאכילתה אינה משנה - היינו שן ברשות הרבים, ובודאי פטורה".

שיטת הרי"ף¹⁴ על פי הסבר הרמב"ן

(א): אילפא אמר - אם פשטה - חייבת, דהוי שאכלה מרשות היחיד (כקופצת), אבל אם לא פשטה ואכלה כדרכה - פטורה.

(ב), (ג): הגמרא מנסה להביא סייעתא ודוחה את הסייעתא בלבד.

(ד): רבי אושעיא חולק על אילפא, וסובר כי פשטה הוי אורחיה - ופטורה, ורק אם קפצה - הוי חצר הניזק.

הרמב"ן משווה את סוגייתנו למחלוקת רב ושמואל ב'מחורת'¹⁵, דרב - מחייב במחורת, ושמואל - פוטר.

דהיינו: אילפא, הסובר דבהמה שפשטה צווארה חייבת, סובר כרב המחייב בהמה שהלכה ואכלה מצידי רשות הרבים - וטעמם: דאין זה רשות הרבים שפטרה תורה, דדרכה של הבהמה ללכת כדרכה ולאכול ממקום נמוך תוך כדי הליכה. במילים אחרות: מה שהתורה פטרה ברשות הרבים זה רק אם הפרות "באו" לתוך פי הבהמה, שהיו בדרכה ואכלתם, ולא שעשתה מעשה על מנת לאכול את הפרות.

רבי אושעיא הסובר דפשטה פטורה, וחייבת רק בקפצה, סובר כשמואל, דבהמה חייבת רק אם הלכה ועמדה כולה בצידי רשות הרבים - וטעמם: שכל מה שהבהמה אוכלת כשהיא ברשות הרבים - פטורה, אך כשהיא הולכת ועוזבת את רשות הרבים ונכנסת לרשות היחיד (בין קופצת, בין נכנסה לצידי רשות הרבים) - חייבת. החיוב הוא גם אם הבהמה תאכל ממקום שהיתה יכולה לאכול אף בלא קפיצה, כי החיוב הוא מטעם כניסתה לרשות אחרת, ועזיבתה את רשות הרבים.

גם רבי אושעיא יודה דאם פשטה מרשות היחיד ממש - חייבת, ולא אמר דבריו אלא ברשות היחיד שבתוך רשות הרבים¹⁶.

13. במלחמות, שם.

14. דף ח מדפי הרי"ף.

15. לקמן כא, א.

לסיכום:

רשות היחיד ברשות הרבים	גבי חברתה כחצר הניזק	הסייעתא	רבי אושעיא	אילפא + סיבת החיוב	
יש - כתנאים מסוימים בלבד	נשאר - בקופצת בלבד (אפילו אכלה ממקום שיכולה לאכול בלא קפיצה)	נדחית	בקופצת ולא בפשטה מדין רשות היחיד	פשטה צווארה מדין רשות היחיד	רמב"ן

שיטת הרמב"ם

בכסף משנה¹⁶ כתב דלא כרא"ש, שחייבת גם אם יכולה לאכול בלא קפיצה, שכאשר קופצת הרי היא ממש על גבי חברתה, והיא ממש בחצר הניזק. משמע ממנו שלמד את המילים "גבי חברתה כחצר הניזק דמי" כפשוטו ממש (גם דברי אילפא בקופצת). על פי זה - גם לרמב"ם יש מושג של רשות היחיד ברשות הרבים - ודומה לבעל המאור, רק שכאן לא מספיק שהיא אוכלת מחברתה, אלא צריך שהיא בעצמה תהיה ברשות היחיד על מנת להתחייב.

הסבר לשיטות הרמב"ם והרמב"ן

אפשר להסביר לשיטות הרמב"ם והרמב"ן (הרמב"ם - על פי הסבר הכסף משנה הנ"ל) כך:
אומר התוספות¹⁶ לקמן: "פירש בקונטרס, דדוקא במחזרת, אבל אכלה בלא חיזור כגון שצדי הרחבה בולטין ואכלה מאותה בליטה - משלמת מה שנהנית".

כעין זה אפשר לומר גם אצלנו: אם הבהמה אוכלת מרשות היחיד ממש - חייבת, כיוון שהלכה ואכלה מרשות היחיד. אבל אם היא עומדת באמצע רשות הרבים ו"רשות היחיד" באה אליה, בהליכתה כדרכה, בלא חיזור, אז פטורה היא. אך אם היא יוצאת מרשות הרבים ונכנסת ממש לרשות היחיד (על גבי חברתה) - אז היא חייבת.

"דאילפא ורבי אושעיא איכא בנייהו"

הגמרא בסוגיית מחזרת מנסה להעמיד את מחלוקת רב ושמואל במחלוקת תנאים - רבי מאיר ורבי יהודה, רבי אלעזר ורבי יוסי. דוחה הגמרא ואומרת כי "אילפא ורבי אושעיא איכא בנייהו"¹⁹:

16. נימוקי יוסף ד"ה מעל גבי.

17. הלכות נזקי ממון ג, י.

18. כא, א ד"ה ובמחזרת.

19. כא, ב.

"לימא, מחזרת תנאי היא! דתניא: אכלה מתוך הרחבה - משלמת מה שנהנית, מצידו הרחבה - משלמת מה שהזיקה, דברי רבי מאיר ורבי יהודה, רבי יוסי ורבי אלעזר אומרים: אין דרכה לאכול אלא להלך; רבי יוסי היינו תנא קמא! אלא מחזרת איכא בנייהו... אלא, דאילפא ורבי אושעיא איכא בנייהו".

לשיטת בעל המאור: אילפא מדבר על פשטה בלבד, רבי אושעיא מדבר על קופצת בלבד, ולא פליגי. כל אחד דיבר בעניין אחר. רבי מאיר ורבי יהודה סברי דפטורה, ורבי יוסי ורבי אלעזר סברי דחייבת. על שיטה זו מקשה הרמב"ן, דאם כך הוא, הרי שהגמרא היתה צריכה לומר "דאילפא, אי נמי דרבי אושעיא, איכא בנייהו".

לשיטת רש"י: אילפא מדבר על פשטה, והוא כמו קופצת - וחייבת חצי נזק מדין קרן. רבי אושעיא מדבר על קופצת, ושניהם דבר אחד אמרו (למסקנת הגמרא). ואיכא בנייהו: דלרבי מאיר ורבי יהודה - קופצת פטורה, ולרבי יוסי ורבי אלעזר - קופצת חייבת.

לשיטת הרא"ש: אילפא ורבי אושעיא מדברים על קופצת, דבקופצת בלבד הוי חצר הניזוק, ואיכא בנייהו: דלרבי מאיר ורבי יהודה לא הוי קופצת "ובער בשדה אחר". ולרבי יוסי ורבי אלעזר - הוי קופצת "ובער בשדה אחר", וחייבת. הרא"ש למד שההוא אמינא של הגמרא להעמיד את מחלוקת רב ושמואל בפסוק "ובער בשדה אחר" (שם בגמרא) - נשאר למסקנה, והם נחלקו בהסבר הפסוק.

לשיטת הרמב"ן: אילפא - פשטה הוי כצידי רשות הרבים, וכדעת רב, וחייבת. רבי אושעיא - פשטה פטורה, וחייבת בקפצה בלבד, וקפצה הוי כאזלא וקיימא בצידי רשות הרבים לשמואל, דחייבת. ואיכא בנייהו: דרבי מאיר ורבי יהודה - פשטה פטורה קפצה חייבת, ולרבי אלעזר ורבי יוסי - פשטה חייבת.

קושיה על שיטת הרמב"ן - ויש להקשות שהרי הרמב"ן השווה בין מחלוקתם של אילפא ורבי אושעיא למחלוקתם של רב ושמואל, ואם את מחזרת (רב ושמואל) הגמרא דחתה ולא העמידה אותם במחלוקת התנאים - כיצד אפשר להעמיד את אילפא ורבי אושעיא?!

יש לומר שנקודת המחלוקת בין רב ושמואל היא עד כמה דרכה של בהמה להכנס לצידי רשות הרבים. לרב - לא הוי דרכה ולכן זה יוגדר כרשות היחיד, לשמואל הוי דרכה - ויוגדר כרשות הרבים. זו גם נקודת המחלוקת בין אילפא ורבי אושעיא, עד כמה דרכה של בהמה לאכול יותר ממצבה ה'נורמלי'. דהיינו: תוך כדי הליכה, כשראשה כלפי מטה, ובמסלולה הרגיל. לדעת אילפא - אפילו פשטה לא הוי דרכה, ולכן צוואר חברתה יוגדר כרשות הרבים, ולדעת רבי אלעזר זה הוי דרכה, אך להכנס ממש לרשות - זה ודאי לא הוי דרכה לעזוב את רשות הרבים, ולא זוהי רשות הרבים שהתורה פטרה עליו.

נקודת המחלוקת, באשר האם דרך בהמה לאכול בכל מקום או לא, שווה היא. ובכל זאת יש מקום לחלק בניהם (ולא כל הסובר כרב יסכים לאילפא, ולא כל הסובר כשמואל יסכים לרבי אושעיא): הסובר כאילפא - שבהמה חייבת בפשטה, שאין זה דרכה להרים ראשה ולאכול מבהמה אחרת, לעניין מחזרת הליכתה לצדדים, יכול לסבור או כרב או כשמואל. אי כרב - פשיטא, דמחייב במחזרת. אי כשמואל, הסובר דמחזרת פטורה - יש מקום להסביר את ההבדל שבמחזרת פטורה: לא סתתה הבהמה מדרך אכילתה, אלא רק מדרך הילוכה, היא אכלה כדרכה

רק שהלכה במקום הלא נכון, וכיוון שזהו נורמלי - פטורה בצידי רשות הרבים. (וודאי שאם תלך אפילו כדרכה לרשות היחיד ממש - תהיה חייבת).

הסובר רבי אושעיא - שחייבת רק בקופצת, אי כרב אי כשמואל. אי כשמואל - ניחא, דפוטר במחזרת. אי כרב, המחייב במחזרת - היא סתתה מדרך הילוכה ויצאה מהמסלול. רק מסלול הליכתה המוגדר מראש הוא הוא הוי 'רשות הרבים', ואם עזבה אותו (בקפיצה או חצירה) - חייבת.

סיכום

רשות היחיד ברשות הרבים	דאילפא ורבי אושעיא איכא ביניהו	הסיעתא	גבי חברתה כחצר הניזק דמי	רבי אושעיא	אילפא סיבת החיוב	
יש	נחלקו בדעתם האם יתחייב על פשטה וקופצת	נדחית	נשאר למסקנה	מדין קרן	לא בקופצת מדין חצר הניזק	בעל המאור
במקום שמותר להניח - יש	נחלקו האם חייב על קופצת (מדין רשות היחיד)	נשאר, גם אילפא בקופצת	נשאר, בקופצת	מדין חצר הניזק	בקופצת מדין חצר הניזק	רא"ש
אין	נחלקו האם חייב על קופצת (מדין קרן)	נשאר, גם אילפא בקופצת	נדחית למסקנה	מדין קרן	בקופצת מדין קרן	רש"י
יש, וחייבת רק אם נכנסת	בוזו גופא נחלקו	נדחית	נשאר, בנכנסת	מדין חצר הניזק	בפשטה מדין חצר הניזק	רמב"ן